

Prof. dr hab. Antonina Ostrowska
Instytut Filozofii i Socjologii PAN

Recenzja dorobku i rozprawy habilitacyjnej „Medykalizacja nadpobudliwości . Od globalnego standardu do peryferyjnych praktyk” dra Michała Wróblewskiego

1. Sylwetka i osiągnięcia naukowe

Michał Wróblewski jest z wykształcenia filozofem i socjologiem. W roku 2009 uzyskał tytuł magistra filozofii, a w roku 2010 magistra socjologii na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu. Stopień naukowy doktora nauk humanistycznych uzyskał w roku 2014 na tym samym uniwersytecie, w zakresie filozofii. Od uzyskania doktoratu cała jego kariera naukowa – od asystenta do adiunkta przebiega w UMK, początkowo Instytucie Filozofii a następnie w Instytucie Socjologii. Od roku 2019 pełni funkcję zastępcy dyrektora ds. organizacyjnych w Instytucie Filozofii UMK.

Zainteresowania badawcze Michała Wróblewskiego w dziedzinie socjologii koncentrują się wokół społecznych aspektów zdrowia i choroby i funkcjonowania medycyny - oraz studiów nad nauką i techniką. Nurty te zazębiają się w niektórych pracach Autora; bada np. wpływ nowoczesnych technologii na praktyki związane ze zdrowiem, m.in. w terapiach antyalkoholowych. Szczególnie wierny jest analizom zjawiska medykalizacji, obserwowanego głównie w oparciu o syndrom nadpobudliwości ADHD, które podejmowała już jego praca magisterska. Praca doktorska z filozofii poświęcona była filozofii politycznej Antonia Gramsciego, jednak po uzyskaniu doktoratu Michał Wróblewski wraca do socjologii medycyny, aby kontynuować, pogłębiać i rozwijać swoje studia nad procesami medykalizacji.

Jednostką obserwacji jest nadal zespół ADHD, jednak późniejsze analizy Autora znacznie wybiegają poza tę jednostkę „chorobową”; dotyczą one w znacznej mierze funkcjonowania medycyny w ogóle, a zwłaszcza psychiatrii, zarówno jako nauki jak i praktyki medycznej. Interesuje go przejawy medykalizacji nietypowych zachowań, zarówno na etapie określania ich etiologii, jak i diagnozowania i leczenia. Problemy te stają się przedmiotem

podjętych przez niego badań empirycznych, a następnie obszernej i wnikliwej rozprawy habilitacyjnej. Problematyka medykalizacji, czy szerzej społeczne aspekty funkcjonowania medycyny i jej ekspansji są także tematem artykułów publikowanych w czasopismach i zbiorowych monografiach, publikowanych zarówno w języku polskim jak i angielskim. Publikacje habilitanta cechuje umiejętne łączenie analiz rzeczywistości społecznej z refleksją teoretyczną. Fakt, że Michał Wróblewski jest jednocześnie filozofem i socjologiem sprawia, że jego warsztat i analizy teoretyczne dotyczące zjawisk społecznych i systemów przekonań mają także wymiar dociekań filozoficznych.

W sumie, Michał Wróblewski przystępuje do habilitacji ze sporym dorobkiem naukowym. Jest autorem i współautorem 35 publikacji, w tym 16 uzyskanych po doktoracie (wśród nich dwie samodzielne monografie). Sumaryczny *impact factor* jego publikacji wynosi 0,334, a liczba cytowań wg *Publish or Perish* – 54. Na swoim koncie ma także 6 przekładów prac naukowych z języka angielskiego na polski. W ogólnej charakterystyce dorobku Michała Wróblewski należy odnotować jego aktywny udział krajowym i międzynarodowym życiu naukowym. Wygłosił 30 referatów na krajowych (18) i międzynarodowych (12) konferencjach, występował w panelach dyskusyjnych i wygłaszał odczyty, a także brał udział w pracach komitetów organizacyjnych tych konferencji. Aktywnie pozyskiwał też i był zapraszany do udziału w krajowych i międzynarodowych grantach badawczych (8 grantów). Uczestniczył w dwóch międzynarodowych konsorcjach badawczych, a jednym z nich kierował. W ramach obowiązków dydaktycznych był promotorem 3 prac studenckich na seminarium licencjackim, oraz promotorem pomocniczym w dwóch. przewodach doktorskich na UMK.

W uznaniu jego aktywności i osiągnięć naukowych Rektor UMK przyznał mu trzykrotnie nagrodę. Wcześniej uzyskał także przyznawane ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego stypendium dla młodych, wybijających się doktorantów.

2. Rozprawa habilitacyjna

Jako główne osiągnięcie w przewodzie habilitacyjnym Michał Wróblewski wskazał pracę „Medykalizacja nadpobudliwości. Od globalnego standardu do praktyk peryferyjnych” Jest to obszerna monografia, licząca 332 strony, poświęcona kontrowersyjnemu i wzbudzającemu wiele dyskusji zjawisku nadpobudliwości psychoruchowej, znanej jako ADHD. Kontrowersje te w znacznej mierze wiążą się z faktem nie do końca jasnej etiologii; do dziś

trwają spory czy ma ono podłoże biologiczne (a zatem należy do świata medycyny), czy też jest problemem wychowawczym, przynależnym do sfery społeczno – środowiskowej. Rozbieżności między -obydwoma stanowiskami są ogromne – od twierdzeń, że ADHD jest „chorobą wymyśloną”, czystym konstruktym społecznym, po hipotezy wiążące je ze zmianami w mózgu i wskazujące na charakterystyczną symptomatologię kliniczną responsywną na leczenie farmakologiczne. Pomimo braku dostatecznych, niepodważalnych dowodów naukowych na jednoznaczne przesądzenie o słuszności któregoś z tych stanowisk, w ciągu ostatnich lat notowany jest proces medykalizacji tego zjawiska, dokonujący się przy udziale wielu aktorów, nie tylko zresztą bezpośrednio związanych z instytucją medycyny. Jak to się dzieje, że pewne problematycznego zjawiska uzyskują status zaburzenia/choroby? Jakie są tego przyczyny, okoliczności, jaki jest przebieg tego procesu? Co kształtuje wiedzę i praktykę medyczną? Jakie czynniki stabilizują medyczną definicję choroby, legitymizują, prowadzą do obiektywizacji i rozpowszechniania się jej? To tylko niektóre z poznawczo ważnych pytań, które stawia sobie Autor analizując na przykładzie ADHD problem medykalizacji.

Rozprawę habilitacyjną Michała Wróblewskiego oceniam zdecydowanie pozytywnie. Przyczynia się do tego w znacznej mierze nowatorski wybór ramy teoretycznej w stosunku do analizowanego problemu. Teoria aktora - sieci (ANT) okazuje się niezwykle przydatnym narzędziem do uchwycenia całej złożoności, „hybrydowości” zespołu nadpobudliwości i identyfikacji szeregu heterogenicznych, indywidualnych i instytucjonalnych aktorów („mikroaktorzy i makroaktorzy”) kreujących jego ontologię. Są to więc psychiatrzy i neurologowie, genetycy, psychologowie, wychowawcy i edukatorzy, rodzice, ale także przemysł farmaceutyczny, organizacje pozarządowe czy Internet. Teoria ANT każe też dostrzec istotną rolę aktorów pozaludzkich, takich jak w tym przypadku klasyfikacje chorób czy kwestionariusze diagnostyczne. Posługując się założeniami płynącymi z tej teorii Autor we wnikliwy sposób analizuje całą sieć zależności określających pojmowanie tej kondycji, proces konstytuowania się ADHD jako faktu społecznego i praktyki zmierzające do jej „uzdrowienia”. Rozwiązania praktyczne rozważa poprzez odwołanie się do koncepcji obiektu granicznego, jako sposobu na ograniczanie dowolności heterogenicznych praktyk.

Pracę rozpoczynają wstępne rozdziały charakteryzujące zespół ADHD, socjologiczne postrzeganie choroby i rozwoju wiedzy medycznej, koncepcje i wymiary medykalizacji, wreszcie założenia teorii aktora – sieci i uzasadnienia dla jej wyboru. Autor zaznacza, że

rola ATN, jako teorii relacyjnej i doceniającej rolę czynników materialnych, pozwala uniknąć redukcjonizmu, co w przypadku badań nad medykacją (rozpatrywaną na ogół w perspektywie konstrukcjonistycznej) jest szczególnie uzasadnione.

W dalszej części pracy, w rozdziale "ADHD i procesy globalizacyjne", Michał Wróblewski rozważa kwestię rozprzestrzeniania się wiedzy i praktyki medycznej. Jest to bardzo ciekawy rozdział, zasługujący w mojej opinii na szczególne wyróżnienie. Wybiega znacznie poza problemy związane z ADHD i stanowi interesujące studium upowszechniania się podstaw regulujących działania medycyny (i nie tylko) w zakresie zdrowia psychicznego, wraz z towarzyszącymi temu interesami różnych profesji i instytucji. Przy okazji naświetla kontrowersje i zmagania o wpływy na określenie kształtu (etiologii, diagnostyki, leczenia) zaburzeń psychicznych między poszczególnymi specjalistami – genetykami, psychiatrami o różnych orientacjach, neurologami, psychologami, farmakologami i in. Ich aktualność wykracza poza ramy analizowanego problemu ADHD; dotyczy wielu jednostek chorobowych, których natura nie jest do końca rozpoznana (np. choroba Alzheimera). Ciekawe są tu także rozważania Autora na temat transferu wiedzy i relacji między centralnymi a peryferyjnymi systemami wiedzy i praktyki, także ich wpływem na potoczny obraz zaburzeń. Na tym tle ukazuje też formowanie się stosunku do ADHD w Polsce.

W konsekwencji faktu, że większość w dotychczasowych badań socjologicznych nad zjawiskiem medykacji (a szczególnie w dziedzinie psychiatrii) pochodzi ze Stanów Zjednoczonych, a więc odnoszą się one do specyfiki społeczeństwa o odmiennej strukturze opieki zdrowotnej i w znacznym stopniu „uzależnionym” od wpływu medycyny na życie, Michał Wróblewski dokonuje przeglądu badań nad ADHD w Europie, a także realizuje własne badania empiryczne w Polsce. Składa się na nie analiza treści czasopism medycznych (psychiatrycznych) i publikacji na temat ADHD, oraz realizacja (20) wywiadów pogłębionych z przedstawicielami różnych profesji, zajmujących się w swojej praktyce zdrowiem psychicznym. Uzyskany materiał pozwolił na odtworzenie stosowanych przez nich różnych procedur mających na celu interpretację oraz diagnozowanie objawów z którymi byli konfrontowani w swojej praktyce. Działaniom tym towarzyszyła analiza dyskursu medialnego – poszukiwanie relacji między stosowanymi narracjami na temat ADHD a praktyką działań społecznych. Nie będę tu szczegółowo omawiać wyników badań. Są to dobrze przeanalizowane materiały, wskazujące na znaczną erudycję autora, rozległą i dobrą znajomość metodologii badań jakościowych, które autor świadomie wykorzystuje i uzasadnia ich adekwatność dla celów swoich dociekań.

Trudno jest zrekapitulować bogactwo interesujących obserwacji i interpretacji dotyczących procesu medykalizacji, racjonalności medycznej i społecznej reakcji na niejednoznaczną chorobę, prowadzonych przez Autora przy okazji rozpatrywania przypadku ADHD. Zebrane przez niego literatura i materiały z własnych badań są tak rozbudowane i wielowątkowe, że recenzentowi sprawia trudność ustosunkowania się do wszystkich z nich. Praca jest bardzo „gęsta”, pod względem zawartości; jednocześnie jednak jej struktura jest logiczna a język klarowny i barwny, co sprawia, że staje się ona pasjonującą lekturą. Nie mam w zasadzie żadnych uwag krytycznych pod adresem pracy. Można byłoby może bardziej rozbudować rolę niepewności diagnostycznej, z którą praktyka medyczna musi sobie radzić we wszystkich niemal przypadkach, mimo coraz precyzyjniejszych, technologicznych narzędzi diagnostycznych, czy praktycznych spekulacji (wyników badań?) na temat losów dorosłych osób poddanych/i nie w młodości różnym praktykom uporania się z ADHD. Nie są to jednak uwagi krytyczne, ile raczej wyraz moich własnych zainteresowań. Ponadto, rozbudowywanie i tak obszernej i wielowątkowej analizy przekroczyłoby ramy analizy wyznaczonej sobie przez Autora. **Podsumowując, oceniam bardzo pozytywnie rozprawę habilitacyjną Michała Wróblewskiego. Jest dobrze osadzona w teorii socjologicznej, analizy są wnikliwe a znajomość literatury przedmiotu imponująca. Prześledzenie procesu medykalizacji ADHD i analiza mechanizmów społecznych które temu towarzyszą jest niewątpliwie wartościowym osiągnięciem naukowym.**

Konkluzja

Książka „Medykalizacja nadpobudliwości. Od globalnego standardu do peryferyjnych praktyk” jest dojrzałą pracą naukową, reprezentującą rozległą wiedzę i interesującą refleksję. Jestem przekonana, że wraz z pozostałym dorobkiem świadczy ona o wysokich kwalifikacjach do samodzielnej działalności naukowo-badawczej i w pełni odpowiada wymogom przewidzianym dla rozpraw habilitacyjnych. Stawiam zatem wniosek o przyjęcie pracy za podstawę przewodu habilitacyjnego i dopuszczenia dra Wróblewskiego do następnych etapów przewodu.

